

19.06.2023

Tysk identitetskrise: Tyskland er rådvild, men ikke lammet

Den tyske model, der byggede på en amerikansk sikkerhedsparaply, russisk energi og samhandel med Kina, er faldet sammen. Den nye tyske politik bliver mindre blåøjet – men også fyldt med konflikter.

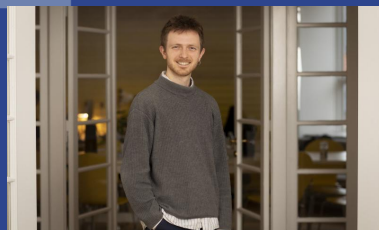
Skrevet af

Mads Jedzini

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

Kontakt

Mads Jedzini

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

Arkitekten bag det europæiske projekt, den franske cognachandler Jean Monnet, skrev i 1976 i sine erindringer: "Folk accepterer kun forandring ud af nødvendighed – og de genkender kun nødvendighed, når der er krise."

Et halvt århundrede senere passer det lille bonmot skræmmende præcist på Tyskland, som står med ryggen mod muren. Ruslands brutale angrebskrig har endegyldigt knust forestillingen om, at verden efter 1989 var ren *Friede, Freude, Eierkuchen* (fred, glæde og pandekager). Ufred, trusler og stormagtskonflikter overlevede Berlinmurens fald, og de tre søjler, som den tyske model i årevis har hvilet på, slår revner. Den billige russiske energi, som har holdt tysk økonomi konkurrencedygtig, er bortfaldet. Kina, hvis umættelige marked har været livsvigtigt for tyske eksportvirksomheder, ses i stigende grad som en systemisk rival. Og det er et åbent spørgsmål, hvor længe Europa kan regne med amerikansk forsvarsengagement.

Krisesymptomerne er mange. Recessionen truer, regeringen er spændt til bristepunktet, nationalpopulisterne fra *Alternative für Deutschland* (AfD) har vind i sejlene. Men det er ikke kun en økonomisk og politisk krise, hvor en hævdvunden samfundsmodel skal omkalfatres. Det er lige så meget en identitetskrise, fordi den verdensopfattelse, man har svoret til, har lidt et knæk. Og derfor har tyske politikere erkendt, at der er behov for at skifte spor.

Men der findes endnu ikke et farbart spor at skifte over til. Tyskland er stadig ved at finde sig til rette i en verdensorden, der i stigende grad formes af værdikamp, kritiske afhængigheder og klassisk magt- og geopolitik. Noget tyder på, at vi vil se en mere realpolitisk orienteret tysk politik, men også, at der vil være heftige kampe om, hvordan man forholder sig til denne nye verdensorden.

Civilmagten griber til våben

Det tyske *Zeitenwende* trak overskrifter verden over i foråret 2022, da kansler Scholz i en tale til det tyske parlament hev 100 milliarder euro op af hatten til at lappe Tysklands afrakkeede militær, *Bundeswehr*, og bringe de tyske forsvarsudgifter op på NATO-målet. Samtidig traf regeringen en historisk beslutning om at levere våben til Ukraine. Det udgør i sig selv et brud med traditionel tysk politik, som i årtier har stået på diplomati, styrkelse af civile organisationer og militær tilbageholdenhed frem for magtpolitik.

Efterfølgende har disse store bekendtgørelser mødt en del kritik. Dels viser [et studie](#), at de tyske forsvarsinvesteringer allerede i 2026 kommer til at være utilstrækkelige, hvis NATO-målet skal opfyldes. Dels har Tyskland været temmelig tøvende, hvad angår våbenleverancerne til Ukraine: Tyskerne tøvede så længe med at godkende leverancerne af Leopard II-kampvogne, at det skabte et helt nyt begreb – *scholzen* – som betyder, at man lover noget, men så bruger alle tænkelige midler for at løbe løftet.

Omvendt skal man heller ikke overdrive kritikken: Tal fra det økonomiske institut [IfW i Kiel](#) viser, at Tyskland faktisk leverer en ganske betragtelig del af den samlede støtte til Ukraine.

Den nye sikkerhedspolitiske tænkning afspejles også i [den nationale sikkerhedsstrategi](#), som den tyske regering præsenterede onsdag d. 14. juni 2023. Strategien, som har været længe undervejs og er blevet udskudt flere gange, er en bredspektret, tværgående størrelse, der kommer til at samtænke sikkerheds- og forsvarspolitik med handels-, industri-, udviklings- og finanspolitik. Dette viser, at Tyskland er blevet mere realitetsbevidst: Den geopolitiske virkelighed gør, at sikkerhedspolitik tænkes mere bredt, og at den klare sondring mellem sikkerhedspolitik og andre politikområder bliver udvasket.

Wandel durch Handel med Riget i Midten?

Denne nye realisme illustreres også i den tyske Kina-politik. I det tyske udenrigsministerium har man længe brygget på en ny Kina-strategi, hvor [et lækket udkast](#) viser, at der skal lægges en skarpere linje for dagen. Man vil mindske afhængighederne af Kina og er klar til at indføre sanktioner mod regioner, hvor menneskerettighederne bliver krænket. En direkte kritik rettes af behandlingen af uigurerne i Xinjiang-provinsen. Samme skarphed kunne høres, da udenrigsminister Annalena Baerbock (De Grønne) besøgte Kina i april: Hun udtalte, at hun var "chokeret" over Kinas "aggressive og offensive tilgang" og understregede, at selvom en decideret afkobling fra Kina ikke kommer på tale, skal man arbejde for at minimere risici. Og det lader til, at denne tilgang har opbakning i oppositionen. [I et positionspapir](#) taler de konservative i CDU/CSU i de samme vendinger som Baerbock.

Til gengæld indtager Baerbocks egen koalitionspartner, det socialdemokratiske SPD, en mere tvetydig position. Kansler Scholz aflagde sammen med en lang række store tyske virksomheder et statsbesøg i Kina. Tonen for besøget var udglattende, og man undgik ømtålelige emner. Samtidig har den konservative fløj hos socialdemokraterne,

den såkaldte *Seeheimer Kreis*, advaret Baerbock og hendes partikammerat i økonomiministeriet, Robert Habeck, mod at føre en "anti-Kina-politik". En konfrontation med Kina ville være "en økonomisk katastrofe". I stedet skal der føres en "handelspolitik i øjenhøjde", skriver de. Og der er en rimelig grund til at frygte en økonomisk konflikt med Kina: Den tyske industri er dybt afhængig af import fra Kina, hvilket har fået handelsunderskuddet til at svulme op – i 2022 var det tyske handelsunderskud over for Kina på 84 milliarder euro, hvilket er en seksdobling siden 2019. Den tyske eksport til Kina er i samme periode ikke steget nævneværdigt. Det kinesiske marked er dog vigtigt for de tyske virksomheder, da fx bilkoncerne Volkswagen, Mercedes og BMW afsatte 40% af deres biler i Kina i 2022. Af samme årsag er tyske investeringer i Kina tredoblet siden 2010, så der er mange euro på spil. Den tyske industri er samtidig under pres: Volkswagen, der i årtier har været førende på det kinesiske bilmarked, [er blevet overhalet](#) af det kinesiske bilmærke BYD.

Tysklands fremtidige kinastrategi bliver derfor en vanskelig udenrigspolitisk afvejning, der skal forsone hensyn til menneskerettighederne og diversificering af handelsrelationerne med et fortsat livsnødvendigt behov for at kunne afsætte produkter til den kinesiske middelklasse og importere fra Kina.

Det ambivalente forhold til Kina afspejles i den kontroversielle kinesiske investering i containerterminalen Tollerort i Hamborg havn. Uagtet terminalens faktiske strategiske betydning viser det politiske tovtrækkeri om terminalen – hvor investeringen først blev godkendt, dernæst afblæst, for så at blive godkendt igen – at debatten om betydningen af kinesiske investeringer i kritisk infrastruktur har fået en ganske anden klang.

Særligt økonomiminister Robert Habeck har haft et vågent øje på risikoen. Den grønne politiker har forbudt en kinesisk investering i en mikrochipfabrik i Dortmund, udtrykt at han vil fratage statsstøtte til den kinesiskejede mikrochipproducent Nexperia i Hamborg, og han barsler med et *Outbound Investment Screening*-instrument efter amerikansk forbillede, som skal forhindre tysk *know-how* i at lande på kinesiske hænder.

Dette vidner også om et Tyskland, der har erkendt, at man ikke kan skille handelspolitik fra geopolitik. Og det er en vigtig udvikling, for det kan bidrage til at tilvejebringe en større udenrigspolitisk konsensustænkning på europæisk plan. Men har Tyskland råd til – økonomisk, men sandelig også politisk – at holde fast i denne kurs?

Får budgethøgen klippet sine vinger?

Lige så afgørende bliver spørgsmålet om, hvordan fremtiden skal finansieres. Anført af den liberale finansminister Christian Lindner er det indtil videre lykkedes tyskerne at forsvare de klassiske tyske finanspolitiske kæpheste: Man kan ikke bruge pengene to gange, gæld er til for at blive afviklet og budgetregler er ikke bare noget, vi leger.

Men det er en position, der er under stigende pres – både indenrigspolitisk og i EU. Tyskland har i årevis forsømt investeringer i infrastruktur, grøn omstilling og digitalisering, og de stigende udgifter til forsvar, den demografiske udvikling og Ukraines genopbygning kommer til at tvinge tyskerne til tegnebogen. Skattestigninger virker som et usandsynligt finansieringsværktøj, fordi de tyske vælgere allerede er presset af voksende inflation. Altså skal den tyske statskasse formentlig fyldes gennem lånoptag. Derfor er Lindner under pres fra begge koalitions partnere for at lempe den såkaldte gældsbremse, så Tyskland kan optage mere offentlig gæld.

Samtidig vil presset fra de sydeuropæiske medlemslande tage til. Der har længe været rettet kritik af eksportnationens store overskud på betalingsbalancen og håndtering af finanskrisen. Og det vakte en del harme blandt flere EU-medlemmer, at Tyskland på den ene side modarbejdede et europæisk gasprisloft, men samtidig kastede 200 milliarder euro efter sin egen befolkning i energitilskud. Det er ikke os alle sammen, der har råd til den slags statsstøtte, lød kritikken, og de fleste medlemslande har ikke råd til at finansiere fremtidens store merudgifter af egen lomme.

Dertil kommer hensynet til Europas konkurrenceevne. For hvordan skal man kunne holde trit med den globale udvikling, hvor statsstøtte spiller en stigende rolle, hvis ikke man finder en afvejet model for europæisk statsstøtte, der sikrer det indre marked mod skævvridninger og forsvare europæisk industri i den globale konkurrence?

Alt dette gør, at der vil opstå et pres på Tyskland for at bide i det sure gældsæble. Samtidigt vil diskussionerne om større finanspolitisk integration formentlig også tage til. Og tingene lader til at være i bevægelse. Eksempelvis plæderer økonomiminister Robert Habeck (De Grønne) og SPD-formand Lars Klingbeil for tiden for en [særlig industriel strømtarif](#), som skal finansieres gennem subsidier. Habeck taler endda om at dublere tariffen på EU-niveau, hvor den skal finansieres gennem fælles udstedte

EU-obligationer. Så noget tyder på, at i hvert fald dele af regeringstoppen har erkendt behovet for at skifte kurs.

Mod et geopolitisk EU

En ting er sikkert: Tysklands geopolitiske overvejelser starter og slutter med EU. Kansler Scholz' visioner for Europa har en udpræget geopolitisk klangbund: Han udtalte på Europa-dagen d. 9. maj i år foran Europa-Parlamentet, at der er brug for "en geopolitisk, udvidet og reformeret Europæisk Union." Geopolitisk, fordi verden er i forandring, og Europa har brug for at stå sammen. Udvidet, fordi Europa står stærkere, hvis såvel Ukraine, Moldova og Georgien som Vestbalkan bliver medlemmer. Reformet, fordi institutionelle reformer bliver nødvendige, hvis unionen skal være funktionsdygtig efter en sådan udvidelse.

De reformer, som Scholz vil gennemføre, er mangfoldige. Det handler først og fremmest om at overgå til flertalsafgørelser i Rådet, særligt på udenrigspolitikken, men også på områder som skattepolitik. Til det formål har Tyskland allieret sig med ni andre medlemsstater, herunder Frankrig. Scholz understregede [i sin såkaldte "Europa-tale"](#) d. 29. august 2022, at reformer af samarbejdet er nødvendige – ellers vil EU's beslutningskraft blive hæmmet af "en jungle af forskellige regler", et "uoverskueligt vildnis", hvilket ville være "en gave til alle, der ønsker at spille de europæiske lande ud mod hinanden."

Derudover har Tyskland luftet de første spæde forslag til, hvordan man forestiller sig, at EU skal gøres parat til udvidelsen. Allerede det næste 7-årige landbrugsbudget skal laves på en måde, så man har medtænkt kandidatlandene – ikke mindst det store landbrugsland Ukraine. Denne lille tekniske detalje vidner om, at tyskerne arbejder med konkrete tidsperspektiver – spørgsmålet er ikke, *om* Ukraine og de andre kandidatlande bliver medlemmer, men snarere *hvornår*.

Krisen presser Tyskland til at forandre sig

Tysklands plads i den nye verdensorden er altså stadig tåget – men der tegner sig et mønster: Der er tale om et udenrigspolitisk realistisk Tyskland, der leverer våben og markerer sig over for Kina; et Tyskland med en mindre blåøjet industripolitik, der hverken skyer investeringskontrol eller statsstøtte; et Tyskland med større elastik i budgetspørgsmål; og et Tyskland, der i stigende grad ser EU som et geopolitisk

projekt. Med andre ord er geopolitisk realisme i stigende grad på vej til at blive det grundlæggende strukturprincip for tysk politik.

Forandringen sker med hiv og slid. Der har været et utal af skærmydsler i trafiklyskoalitionen, som har drejet sig om alt fra forbrændingsmotorer og varmepumper over migration til kernekraft – i sidstnævnte tilfælde måtte kansleren endda bruge sin rettesnorsbeføjelse, *Richtlinienkompetenz*, til at tvinge sine ministre på plads, hvilket ikke er sket siden Konrad Adenauer var kansler i 1950'erne. Disse stridigheder viser, at der fortsat er grundlæggende uenighed om den strategiske orientering.

Men uanset hvor uenige tyskerne kan være om retningen, så har Jean Monnet fået ret: Krisen har fået Tyskland til at erkende, at forandring er nødvendig. Så forandringen – den kommer.